

KULTUREN

Borgeby 23:7

Borgeby slott porttornet
Lomma kommun, Skåne
Antikvarisk medverkan 2015

KULTURMILJÖRAPPORT 2015:20

CARIT MELCHERT

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Foto på omslag: Theodor Blomqvist. Blomqvist i Sireköpinge AB

Innehåll

Inledning	2
Administrativa uppgifter	2
Sammanfattning av utförda arbeten.....	2
Byggnadshistorik.....	2
Dokumentation före åtgärder	3
Utförda åtgärder	3
Avvikelser från handlingar	5
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder.....	5
Bilder och ritningar.....	7
Takfall A.	11
Takfall C.	17

Inledning

Borgeby skyddas sedan 1996 som byggnadsminne. Porttornet ägs och förvaltas av Hanna och Ernst Norlinds stiftelse medan övriga delar av slottet är privatägda. Miljön är publik och i porttornet finns Norlindmuseet. Porttornet utgör de äldsta delarna av Borgeby slott och härrör från 1400-talet, möjligen ännu tidigare. Takstolen är sannolikt från 1700-talet. På yttertaket har omläggning och reparationer utförts under 1900-talet. Taktäckningen hade brister vilket riskerade orsaka skador på byggnaden. Tack vare den nya taktäckningen har byggnadens konstruktion också säkrats.

Hanna och Ernst Norlinds stiftelse har beviljats bidrag med stöd av förordningen (2010:1121) till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer om högst 500 000 kronor samt 30 612 kronor för antikvarisk medverkan, inklusive moms.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr: Dnr 432-48-2015. Beslut om bidrag Dnr 434-43-2015

Fastighetsbeteckning: Borgeby 23:7

Kommun: Lomma

Arbetshandlingar: Preliminär arbets- och materialbeskrivning. Offertförfrågan avseende totalentreprenad tegeltakomläggning. 2014-11-07. Kulturen

Fastighetsägare: Hanna och Ernst Norlinds stiftelse

Entreprenör: Blomqvist i Sireköpinge AB, Tågarp

Antikvarisk medverkan: Carita Melchert, Kulturen

Startdatum: 2015-06-15

Avslut arbete: 2015-08-07

Sammanfattning av utförda arbeten

Omläggning av tegeltak och omfogning av skorstenar. Justering av plåtarbeten. Nya plåtarbeten vid vinkelrännor, taklucka åt sydväst och takfönster åt norr. Aktuella takfall är takfall A och C (se figur 3).

Byggnadshistorik

Aktuell byggnadsdel på Borgeby slott är porttornet.

Borgeby slott är beläget strax invid Lödde å och härstammar från tusentalets mitt. Dess strategiska läge gjorde att borgen var viktig för både svenskar och danskar under strider-na om Skåne. Vid två tillfällen, 1452 och 1678, resulterade angreppen i stor förödelse för Borgebys del.

Porttornet är den äldsta bevarade delen av slottet och kan vara uppfört under slutet av 1300-talet eller under 1400-talets första hälft. Porttornet består idag av en porttornbyggnad med anslutande längor åt öster och väster. Det är byggt i tuktad gråsten och tegel. Takstolarna är sannolikt från början av 1700-talet när byggnaden återuppbyggdes efter branden 1678 (i gavelröset åt söder finns årtalet 1708). Åt väster ansluter porttornet till mangårdslängan från 1500-talet. I slutet av 1800-talet övertogs slottet av Hanna Larsdotter som var gift med Ernst Norlind.

Borgeby slott är sedan 1996 byggnadsminne och en publik miljö. Porttornet ägs och förvaltas av Hanna och Ernst Norlinds Stiftelse, övriga delar av slottet är privatägda.

Dokumentation före åtgärder

Taken lades möjligen om senast på 1970-talet. Nockar samt gavelröset var murade med ett hårt bruk. Takluckor och takfönster är sentida. Under en av rännarlarna av kopparplåt låg galvaniserad plåt.

Takfall A

Tegelpannor är av en platt typ. Under pannor låg ströläkt av klen dimension, bärläkt och tunna spån. Plåtgarnering på takfallen är av koppar som är grönärgad. Sticketaket kan vara från 1930-talet. Plåtgarneringen är inte utförd efter 1970-talet.

Takfall C

Tegelpannor är av vingtegel, Fredriksholm. Under pannor låg ströläkt av klen dimension, bärläkt, papp och råspont. Plåtgarnering på takfallen är av koppar som är grönärgad. Plåtgarneringen är inte utförd efter 1970-talet

Utförda åtgärder

Samtliga befintliga tegeltakpannor togs ner och förvarades på byggställningarna. Takpannorna rengjordes för hand noggrant och varsamt med vatten, såpa och borste.

Underlagspapp revs på hela takytan (takfall C).

Blöta stickespån revs och ersattes med nya stickespån. Stickespånen ersattes främst i anslutning till vinkelrännorna (takfall A).

Strö- och bärläkt revs på båda takfallen. Ny takpapp och takboard samt ny bär- och ströläkt lades. Takpappen är fäst med underliggande takspik samt klisterkant. För att bärläkt-

ten säkert ska hålla för vikten på de branta takfallen användes en något klenare ströläkt och något kraftigare bärläkt än föreskrivet i handlingarna.

En taksparre förstärktes i nedre delen på takfall A (figur 10).

Takpannorna återmonterades och skars till jämna kanter i vinkelrännorna. Ca 10 % av takpannorna ersattes med likvärdiga vad gäller färg och form. Ersättningspannor av samma fabrikat som befintliga på takfall A, Heby tegelverk ABDGC tät-tegel LMRSB gick inte att få tag på. Istället användes ett Tyskt tegel med samma färg och form.

Takpannorna skruvades med rostfri skruv i två varv kring varje takkant, kring varje håltagning (takfönster och luckor) samt var tredje i hela takfallen. Taknocken och mötet takpannor - gavel murades. I taknocken monterades ingennockbräda, eftersom takfallen har olika underlagstäckning (råspont och stickespån) och har dessa redan tidigare byggts så att de inte möter varandra i en spetsig vinkel mitt inocken. För att fånocken rak och i mitten valdes att endast mura tjockt med bruk och skruvanockpannorna ner i råsponten.

De tre skorstenarna fogades om. Skorstenarna är försedda med galler mot fåglar.

Trasig fönsterruta ersattes. Takfönstersarger mot norr rengjordes, ströks med linolja försågs med nya nitar.

Plåtarbeten:

Takfall A

Det visade sig att plåten i vinkelrännan mot sydväst var i dåligt skick. Man hade tidigare lagt kopparplåt på galvaniserad plåt vilket medfört att även kopparplåten förstörts. Den rännan var provisoriskt tätad 2011-2013 med plywood, tjärpapp och asfaltklist. Dessutom låg det 2-3 plåtar på varandra. Allt detta var tvunget att rivas ner till stommen. Nivåskillnaden byggdes upp med stickespån och takboarden varefter ny kopparplåt monterades (figur 8).

Vinkelrännan mot sydöst var tekniskt dåligt anpassad för optimal vattenavrinning och ersattes. Båda vinkelrännorna försågs med ny obehandlad kopparplåt.

Ny kopparplåt kring takluckan åt väster.

Takfall C

Även plåtarna kring takfönstren var dåligt anpassade och ersattes med ny obehandlad kopparplåt

Material:

- Nya stickespån: sågade granspån från Hälsinge takspån.
- Takpapp: Icopal takpapp Yep 2500.
- Takboard: Plywood utomhuslimmad
- Bärläkt: 28 x 45, ströläkt: ca 12 x 38

- Ny plåt: obehandlad kopparplåt
- Ersättningstegelpannor: (takfall A) Heisterholz 74 98 (se omfattning figur 16)
(takfall C) Fredriksholm Hillerød tegelværk 12 1977
- Nockbruk: Hydrauliskt kalkbruk St Astier NHL 5 0-4 mm, armering klippt tagel. Åtgång bruk ca 20 kg per meter. Pigmentering grönumbra och järnoxidsvart blandat i vatten.
- Bruk mellan takpannor och gavlar: Målarkalk. Hydrauliskt kalkbruk St Astier NHL 5 0-4 mm, armering klippt tagel. Pigmentering grönumbra och järnoxidsvart blandat i vatten.
- Fogbruk skorstenar: Målarkalk Specialbruk SB345. Hydrauliskt kalkbruk St NHL 3,5. Ballast består av natursand 0-2 mm och natursingel 1-3 mm. Blandningsförhållande på det färdiga bruket är ungefär NHL 3,5 1:2,2 0-3 mm. Bruket är svagt pigmenterat med järnoxidgul och järnoxidröd, totalt cirka 0,2 gram/kg torrt bruk.
- Fönster utvändigt kokt linolja.

Avvikelser från handlingar

De två vinkelrännorna åt söder har försetts med ny kopparplåt. Den gamla plåten var dels sönder då den lagts på äldre galvaniserad plåt dels tidigare felmonterad mot takpannor och läkt. För att få en fullgod täckning bedömde plåtslagare att rännorna måste nytillverkas.

Ny kopparplåt kring takfönster. För att få en fullgod täckning bedömde plåtslagare att rännorna måste nytillverkas.

Fönsterruta som var trasig ersattes varmed även nitar i sarg ersattes.

I takfoten mot söder har en takfotskil monterats för att ge bättre fall till de nedersta takpannorna och bättre avrinning till hängrännan (se figur 14).

Mindre lagningar av tegelfog mot söder och öster har utförts där väggbin orsakat skador.

Tillnockbruk och bruk mellan takpannor och gavelrösten har använts NHL 5 istället för NHL 3,5 som anges i handlingarna. Hantverkare gjorde bedömning av lämpligt bruk.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Takpannorna har hanterats mycket varsamt och återmonterats på ett säkert sätt. Tillsammans med takboard, ny papp, välkonstruerade plåtarbeten är taket tätt. Tack vare den nya taktäckningen har byggnadens konstruktion säkrats.

Kopparplåten kring takfönstren är skarpt bockade och kunde med fördel ha bockats något mer rundade enligt äldre metod.

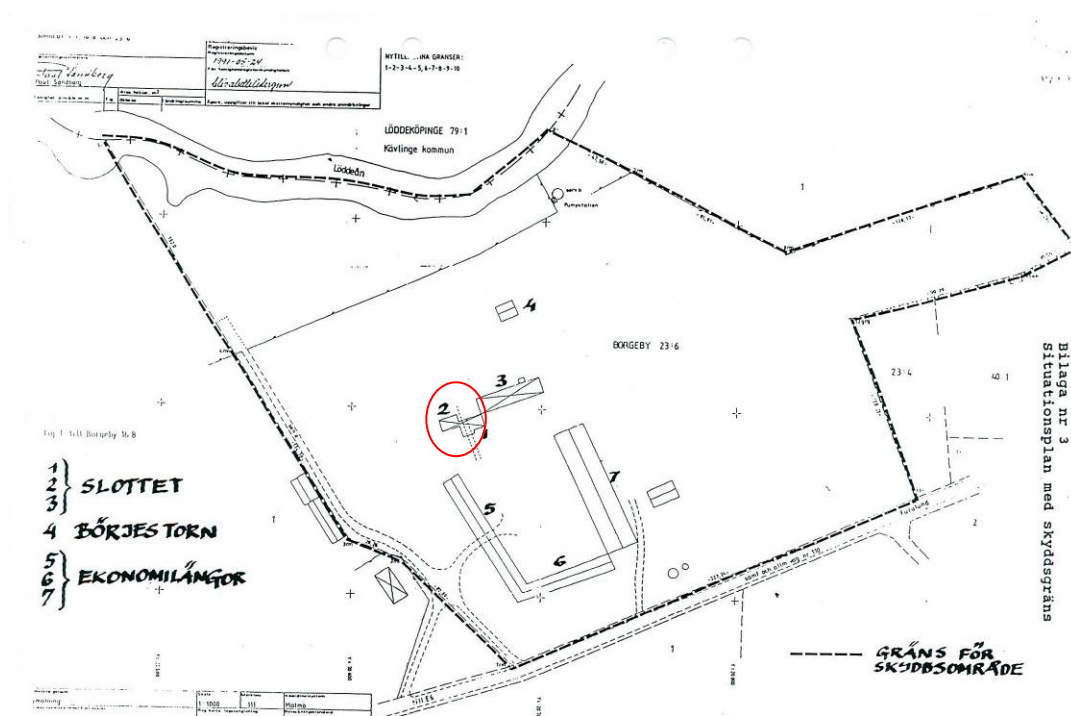
Bruket inock och vid murning mellan takpannor och gavelrösten är vad gäller färgnyans inte optimalt anpassad till byggnadens befintliga bruk. Dock är det nya brukets färgnyans likt det som fanns i innock och i gavelrösternas murning före åtgärderna. Det finns också många varierade mur- och putsbruk på byggnaden, varierande både vad gäller ålder, materialsammansättning, färgnyans och ballast. Det nya bruket bedömdes av antikvarisk medverkande under arbetets gång till något för grått. Bruket beräknades att ljusna men så har inte skett.

En åtgärd som skulle gynna upplevelsen av kulturmiljön i Borgeby vore att lägga igen de sentida takfallsfönstren eller ersätta med mindre och traditionellt utförda takfallsfönster i gjutjärn.

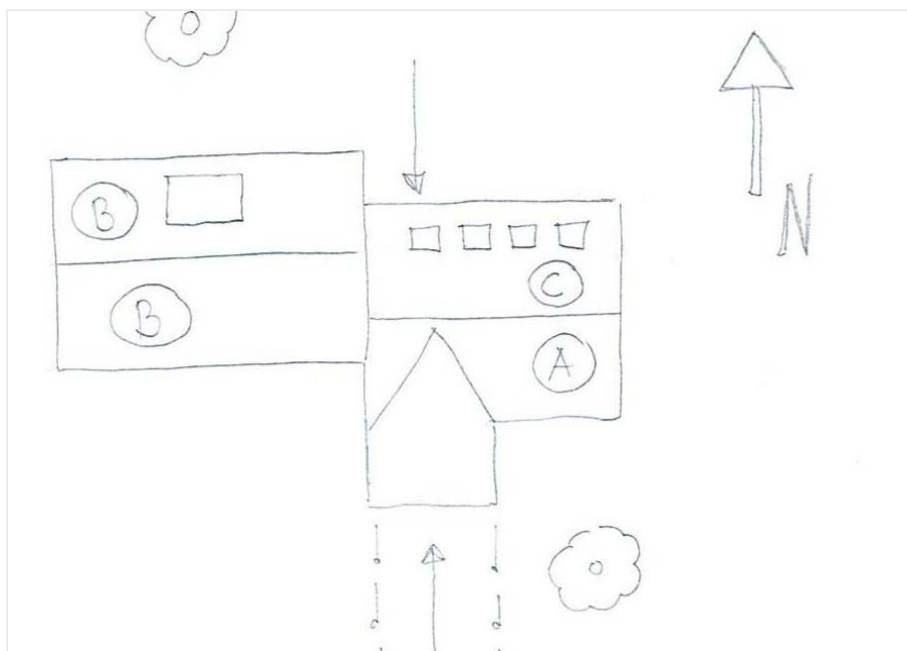
Bilder och ritningar

Figur 1. Borgeby slott markerat.

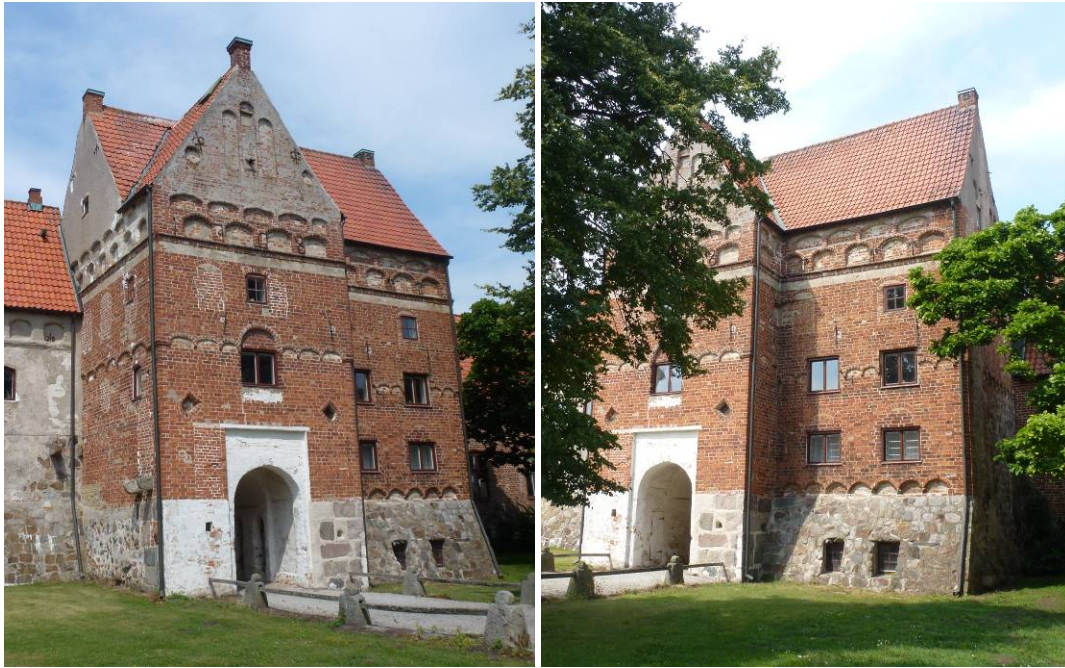
Figur 2. Porttornet markerat.

Figur 3. Skiss över porttornet med takfall A, B, C. Aktuella takfall är A och C.

Figur 4. Före åtgärder. Norra fasaden takfall C.

Figur 5 och 6. Före åtgärder. Södra fasaderna. Takfall A.

Figur 7. Före åtgärder. Södra fasaderna. Takfall A.

Takfall A.

Figur 8. Vinkelrännan under arbetet. Bilder från vänster: Kopparplåten och sticketaket när takpannorna tagits ner. Under kopparplåten låg en galvaniserad rostad plåt. Under plåtarna var läkten och stickorna skadade och lappade vid tidigare tillfälle.

Figur 9. Under arbete. Takfall med stickespån och vinkelrännan mot sydväst efter att takpannorna tagits ner.

Figur 10. Vinkelränna under arbetet. Vinkelrännan i sydöst. Skadade stickespån samt något rötskadad taksparre. Taksparren förstärktes mot muren. Inga hammarband finns i denna del av byggnaden.

Figur 11. Under arbetet. Ny takboard, takpapp och läkt har lagts.

Figur 12. Vänster: ny vinkelränna i koppar. Höger: takpannorna återmonteras och skärs intill vinkelrännorna.

Figur 13. Pågående nockmurning.

Figur 14. Vänster: före åtgärder. Takfall A hade en dåligt anpassad vinkling av nedersta takpannan mot hängrännan. Höger: efter åtgärder. Takfall A har försetts med takfotskil så att den nedersta takpannan vinklas något uppåt för bättre avrinning ner i hängrännan.

Figur 15. Efter åtgärder. Taklucka och skorsten, murning mellan takpannor och gavelspets.

Figur 16. På markerad del av takfall A har ersättningstegel Heisterholz 74 98 lagts. På övriga delar lades det befintliga takteglet Heby pannor.

Figur 17. Efter åtgärder. Södra fasaden, takfall A.

Figur 18. Efter åtgärder. Södra fasaden, takfall A.

Takfall C.

Figur 19. Före åtgärder. Norra takfallet, takfall C.

Figur 20. Under arbetet. Ny papp och läkt har monterats.

Figur 21. Efter åtgärder.

Figur 22. Ny kopparplåt kring takfönster, väl rengjorda takpannor. Återstår att måla nittarna på takfönstren i samma färg som bågarna.

Figur 23. Efter åtgärder. Norra fasaden, takfall C.